

NAGY KATALIN TÉVÉSorozatok

Nagy-Oroszország

FEKETE TAMÁS

A KÉT NAGY KATALIN-SOROZAT ÁBRÁZOLÁSA SZINTE MINDENBEN ELLENTÉTES – MÉGIS JÓL KIEGÉSZÍTIK EGYMÁST.

Akosztümös filmek műfajának egyik legnagyobb csoportja az uralkodók életét bemutató alkotások – bár minden országnak megvan a maga népszerű vagy hírhedt királya vagy királynője, akinek alakját mozgóképen is ábrázolná, az azonban meglehetősen ritkán fordul elő, hogy egy-egy történelmi személyiség túl tudott volna terjeszkedni birodalma határain is, és személyiségét érdekesnek találták volna más kultúrkörben; Mária Terézia kizárólag a Monarchia utódállamaiban, a bajor II. Lajos pedig csakis Németországban volt érdemes filmes ábrázolásra. Különös módon a néhány kivétel közé épp a női uralkodók tartoznak: Hollywood figyelmét sokkal inkább felkeltette a svéd Krisztina királyné, Boleyn Anna, Stuart Mária vagy I. Erzsébet, mint III. Richárd, vagy épp a Bourbon IV. Henrik. Az elmúlt évtizedekben pedig – ezzel nyilvánvalóan összefüggésben – az uralkodókról szóló történelmi filmek nem csupán szinte minden esetben női főhőst választottak, de valamilyen módon még meg is kettőzték őket: Cate Blanchett kétszer is eljátszotta Erzsébetet, Mária Antónia figurája a franciák és a tengerentúliak részére is érdekesebb lett, mint XVI. Lajos, a tényleges uralkodó, *A másik Boleyn lány*-ban Boleyn Anna és Mária kerül egymással szembe, a (beszédes magyar címmel ellátott) *Két királynő*-ben pedig Stuart Mária és I. Erzsébet.

A fenti alakokhoz hasonlóan Nagy Katalinról is több mint egy tucatszor forgattak már életrajzot; alakja az oroszok kívül többek között amerikai, német, francia, olasz, sőt, japán produkcióban is feltűnt, dráma és vígjáték, néma- és hangosfilm épp úgy készült életéből, mint tévésorozat, eljátszotta Marlene

Dietrich, Jeanne Moreau, Marina Vlady és Catherine Zeta-Jones is, míg a rendezők között megtaláljuk Josef von Sternberg és Ernst Lubitsch nevét is. Ám még e kivételes népszerűséggel együtt is egészen egyedülállónak számít, hogy egy történelmi alak szinte teljesen egy időben lesz két tévésorozat ihlető műszája is – többek között épp így lépve a megkettőződés útjára.

A két sorozat közül a később, 2020 májusában képernyőre került széria játszódik korábban. *A Nagy Katalin* – *A kezdetek* kreatora és írója az a Tony McNamara, akit tavaly *A kedvenc* révén a legjobb eredeti forgatókönyv Oscar-díjára is jelöltek. A korábban több tévésorozatot író és két mozifilmet is rendező McNamara azonban nem Stuart Anna után talált rá Katalinra, hanem pont fordítva: 2008-ban mutatták be Sydney-ben a cárnőről szóló színdarabját, és erre – pontosabban az ebből írt, ekkor még egy játékfilm alapanyagának elképzelt forgatókönyvre – figyelt fel Yorgos Lanthimos, aki épp ezzel a megközelítéssel és stílussal szerette volna megízesíteni Deborah Davis forgatókönyvét *A kedvencez*, amely eredetileg lényegesen drámaibb hangvételű volt. A színmű Katalin teljes uralkodását felidézti, az első felvonásban egy fiatalabb, a másodikban pedig egy idősebb színésznő alakította a címszereplőt – a sorozatot gyártó Hulu hat évadban dolgozná fel a művet.

Az első évad az illúziók elvesztésének, a keserű ébredésnek és a változtatni akarásnak a története. Katalin pontosan ugyanúgy érkezik meg a cselekmény színhelyére, mint az Emma Stone által játszott Abigail *A kedvenc*-

ben: egy elszegényedett család lánya lép be az érvényesülés terepeként számon tartott uralkodói rezidenciára, tele álmokkal és hatalmas tervekkel, sőt, mindkét esetben büdösen és fintorgást kiváltva kénytelenek találkozni az őket meghívó személlyel. Ám Katalin szinte rögtön szembesül azzal, hogy nem csupán a számára kijelölt férj, II. Péter, de maga az udvar sem nyújtja azt, amiben reménykedett. Kifejezetten maradi és műveletlen ez a környezet, ahol nem csupán az általa annyira imádott francia szerzők művei ismeretlenek, de maga az olvasás aktusa is. Reformtörekvései reménytelenek, a nők számára megnyitandó iskoláját pedig saját férje gyűjtja fel. Egyetlen út marad számára, ha Pétert puccsal eltávolítja a trónról.

Katalin eredeti és elsődleges célja – megannyi, a koronától kéznújtásnyira került törtetővel ellentétben – egyáltalán nem a hatalom megszerzése; mindössze annyit akar, hogy férjét szerethesse, ő viszontszeresse, és hogy lehetőség nyíljon a művelődésre és tanulásra. Ez azonban ebben a környezetben lehetetlen, ezért kell elmozdítani a cárt. Katalin számára tehát a hatalom nem *cél*, hanem *eszköz*, amivel kikényszerítheti saját maga, a hozzá közel állók, legfőképpen pedig egész Oroszország boldogságát. A felkent vezetőikkel ellentétben csupán egyetlen személy van, aki érdemben akar valamit tenni a birodalom lakóiért, ez pedig a külföldről, pusztán az utódlás zavartalan lebonyolítása miatt iderendelt, alig húszéves lány. Ám hiába rendelkezik aprólékosan kidolgozott haditeranggal, próbálkozásait újból és újból módosítani kell, többek között azért is, mert rá kell jönnie, még nem készült fel eléggé a kormányzásra, végül pedig döntenie kell magánélet és nagypolitika között.

Pedig az udvarban látszólag minden rendben van: az élvhajhász, hedonista Péter számára a jó kormányzás ismérve mindössze az, ha egyszerre szeretik és félnek tőle, egyaránt vonatkoztatva ezt ágyasára, szolgálóira és a jobbágyokra is. Környezete pedig teljes mértékben elfogadja a status quót, amelyben mindenkinek megvan a maga kijelölt és jól bevált, biztonságos pozíciója, még akkor is, ha sorsuk az állandó megaláztatás. „Vele biztonságban vagyunk. Fényűző az életünk, van helyünk az udvarban. Ki lép majd a helyébe? Katalin? Neki mi semmik vagyunk. Mi lesz

évtizedet ölel fel, olyan alaposan, mintha egy történelemszerekből álló csapat hagyta volna jóvá a forgatókönyv végző változatát. Előbbi szinte ki sem mozdul a szentpétervári palotából, utóbbi előszeretettel viszi nézőjét a frontra vagy épp a készülődő lázadás sűrűjébe – több ezres statisztériával, és óriási nagytalokkal. A mikroportrékat festő és azokat egymás mellé helyező McNamarával ellentétben Williams és a rendező, Philip Martin monumentális táblaképekben gondolkodik. A *kezdetek* posztmodern megközelítésével szemben a *Nagy Katalin* maga a megtesztelt klasszicizmus. A kétfajta megközelítés egyik legjellemzőbb példája a palota folyosója; Péter uralkodása alatt egy eleven, nyüzsgő, étellel és

velünk akkor?” – tanakodik Péter szeretője, miután férje, megunván a rá kényszerített szerepkört, úgy dönt, megmérgezi a cárt. Ez az egyetlen, ténylegesen veszélyes és

megfontolt próbálkozás Péter likvidálására, Katalin pedig épp emiatt a kényelmes passzivitás miatt nem tud igazi, megbízható társakat találni maga mellé a cár eltávolításához.

A megszokottól eltérő motiváció és konfliktus mellett McNamara sorozatának legnagyobb újítása annak egészen drasztikus, pimasz megközelítése és hangütése. A készítő vállaltan anakronisztikus megközelítést alkalmaznak, még alcímként is odabiggyeszti: *Egy alkalmanként igaz történet*. Ezt azonban nem azzal az egykor talán forradalmi, mára viszont kissé régimódinak tűnő megoldással érik el, hogy szereplőit modern ruhákba öltöztetik, vagy kortárs hangszerezésű kísérőzenét használnak; igaz, az egyes részek végén már egy-egy popsláger szólal meg, ám ezek mindegyike nyíltan reflektál az aktuális epizódra. A közismert tényeket már-már történelemhamisítással felérő módon megváltoztatják, fontos személyekről nem vesznek tudomást, vagy épp teremtenek meg (elővezetve többek között Csehov doktort, Brezsnjevet, Raszkolnyikov vagy Gorkij grófit), és a néző szinte kénytelen belepirulni,

„Tele álmokkal és hatalmas tervekkel”

(Tony McNamara: Nagy Katalin – Elle Fanning)

szerepeinek nyelvezete mennyire mai, profán és szabadszájú, ezzel pedig egy merész mozdulattal leakasztja alakjainak képeit az Ermitázs falairól, kitépi őket évszázados, aranyozott kereteikből és bajuszt rajzol rájuk.

McNamarához hasonlóan a színház világából érkezett a BBC gyártásában készült és tavaly októberben bemutatott négyrészes sorozat alkotója, Nigel Williams is, aki szintén dolgozott már a televízióban, és nála is találni egy hasonló megközelítésű munkát: 2005-ben I. Erzsébet, a szűz királynő alakjának segítségével próbálta feltárni magán- és közélet összefonódását, és már akkor is Helen Mirren játszotta a címszerepet.

A *Nagy Katalin* több évtizeddel McNamara sorozata után játszódik, a cárnő hatalma és ereje teljében van, és már nem ő a veszély, hanem rá jelentenek veszélyt: puccskísérletek, háborúk, felkelések próbálják megdönteni, akár egymással párhuzamosan is, többfrontos védekezésre kényszerítve őt. Ekkor jelenik meg Patyomkin is, aki – dacára korábbi viharos érzelmi életének és az erről szóló szóbeszédnek – végül az uralkodó legnagyobb szerelme lett. Míg a *kezdetek* első évadja csupán pár hét eseményeit mutatja be, a *Nagy Katalin* négyórás időtartama már több

sokszor akár borzalmakkal teli tér, ahol szinte bármi megtörténhet, és ahol éppen ezért szinte lélegzik a háttér is. A hatalma csúcán lévő Katalin belépésekor viszont példás sorban megmerevednek a libériák, és legfeljebb rendelet hirtelen aláírásának helyszíne lehet a korridor.

Noha a két sorozat elkészültének idején nem rendelkezhetett részletes tudással a másikuk természetéről, egymás mellé téve őket mintha kiegészítenék egymást és egyfajta természetes folyamat bontakozna ki, ahogy az ifjú, játékos és szertelen lányból egy világbirodalom szigorú és ellentmondást nem tűrő úrnője válik.

NAGY KATALIN – A KEZDETEK (The Great) – brit, 2020. Képző: Tony McNamara. Kép: John Brawley, Maja Zamojda és Anette Haellmigk. Zene: Nathan Barr. Szereplők: Elle Fanning (Katalin), Nicholas Hoult (Péter), Phoebe Fox (Marial), Sacha Dhawan (Orlov), Gwilym Lee (Grigor). Gyártó: Thruline Entertainment / Echo Lake Entertainment. Forgalmazó: Hulu. 10x50 perc.

NAGY KATALIN (Catherine the Great) – brit-amerikai, 2019. Rendezte: Philip Martin. Írta: Nigel Williams. Kép: Stuart Howell. Zene: Rupert Gregson-Williams. Szereplők: Helen Mirren (Nagy Katalin), Jason Clarke (Patyomkin), Gina McKee (Praszkovja), Richard Roxburgh (Orlov), Rory Kinnear (Panyin). Gyártó: Origin Pictures / New Pictures. Forgalmazó: HBO. 4x60 perc.